

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ СХІДНОГО ВИМІРУ ПОЛІТИКИ ЄС

Аналізується східна політика Європейського Союзу, перспективи побудови нових взаємовідносин з країнами, що утворилися після розпаду СРСР, зокрема з Україною. Вивчається Європейська політика сусідства та «Східного партнерства» з Україною, відносини України з ЄС, проблеми підписання угод про безвізовий рух, зону вільної торгівлі та асоційоване членство з ЄС.

Ключові слова: Європейський Союз, східний вимір, східне партнерство, асоціація України з ЄС, євроінтеграція України.

Характерною рисою сучасних міжнародних відносин є процеси використання геополітичних концепцій та стратегій у зовнішньополітичній діяльності держави та її зусилля по утвердженню свого місця у світі і зміцненню власної безпеки. В цьому контексті, в умовах постійних геополітичних трансформацій та процесів, спрямованих на поглиблення політичної й безпекової інтеграції Європейського Союзу, одним із ключових завдань ЄС є забезпечення навколишнього середовища поблизу своїх кордонів. Незалежно від прагнень ЄС стати глобальним гравцем, *de facto* ЄС залишається регіональним, від якого очікується зміцнення позицій на європейському континенті. Тому він переносить власні норми і цінності на держави, яким не надає можливості повної інтеграції, але очікує від них конструктивного діалогу і практичної співпраці. Досягнення цієї мети й впливає з Європейської стратегії безпеки від 2003 р., в якій визначено базові загрози для ЄС та його стратегічні цілі. Безсумнівно, головною метою політики східного виміру ЄС стало подолання нового поділу Європи, що виник після розпаду СРСР та в результаті розширення ЄС. В грудні 2002 р. Європейська Рада в Копенгагені звернула увагу урядів країн ЄС на появу нових унікальних ліній поділу в Європі

та просування стабільності і добробуту не лише в кордонах ЄС, але одночасно і в стосунках з країнами колишнього СРСР [1, с. 44]. В основу політики східного виміру лягло переконання, що колишні радянські республіки, зокрема, Україна, становлять невід'ємну частину європейського континенту і що новий поділ, який виник в результаті розширення ЄС, можна побороти лише шляхом зближення держав-сусідів до норм і вимог ЄС у всіх сферах. І тільки в результаті внутрішніх перетворень та за відповідної підтримки ЄС ці країни зможуть створити спільний економічний простір, вільне пересування населення. Таким чином, метою східної політики ЄС від самого початку його існування стало створення державам, що виникли після розпаду СРСР, перспективи альтернативних шляхів розвитку, а також побудови нових економічних відносин та можливості вибору їхньої геополітичної орієнтації. Тому стратегічною метою політики східного виміру ЄС стала побудова добросусідства з країнами СНД; включення їх до спільного економічного простору та зміцнення стабільності, безпеки і добробуту її учасників. Вказані цілі сформульовано у Стратегії Європейської політики сусідства [2, с. 35]. Окрім цього, у Комюніке про ширшу Європу від 2003 р. підкреслено, що Європейську політику сусідства потрібно відокремлювати від питання членства в ЄС. «Метою нової політики сусідства є забезпечення розвитку нових відносин, які у середньостроковому періоді не передбачають перспективи членства або ролі в інституціях Союзу» [3, с. 26].

Отже, виходячи з політики стратегії Європейської безпеки, її складова – європейська політика сусідства – спрямована, насамперед, на забезпечення безпеки східних кордонів ЄС [4,]. Що ж до України, то ця політика охоплює чотири важливі напрямки: площину викликів і загроз, тобто тероризм, проблему роззброєння, питання регіональної політики і проблему поширення демократії і прав людини, включно зі свободою засобів масової інформації. В офіційних документах стосунки ЄС з Україною визначено як «стратегічне партнерство». Однак на Заході їх кваліфікували як «дуже тяжке партнерство» [5].

Серйозною проблемою в цьому контексті східної політики ЄС є Україна і можливість виникнення загрозливого конфлікту між стратегічними інтересами окремих суб'єктів як усередині, так і поза межами ЄС. З одного боку, йдеться про Росію. Для Євросою-

зу, що прагне мати якнайкращі відносини з Москвою, є небажаною ідеєю конфронтації з Росією через питання України та інших держав пострадянського простору. Нині занадто активний розвиток відносин із пострадянськими країнами Східної Європи не є пріоритетом для більшості європейських держав. Існує тверде переконання у тому, що сфера відносин Європейського Союзу з Росією не вимагає жодного «Східного виміру». З другого боку, між прихильниками «Середземноморського» та «Східного вимірів» політики ЄС можна також передбачити серйозну боротьбу. Британські й скандинавські пропозиції, а також польські ініціативи, що висувуються вже кілька років поспіль і стосуються започаткування ЄС довгострокових дій, спрямованих на оптимізацію Східної політики, підтримку інтеграційних прагнень держав східної Європи (передусім України) лякають Європейську Комісію, проте залишають непохитною позицію Брюсселя щодо кола не пов'язаних з Росією питань у Східній Європі. Тому, коли йдеться про українську модель східної політики ЄС, вона базувалася на засаді «До Європейського Союзу тільки з Росією».

Втім, ЄС і Україну об'єднує багато спільних інтересів. Вони стосуються, насамперед, підтримання стабільності, безпеки і добробуту в Європі. Важливим аспектом двосторонніх відносин є переговори щодо Угоди про асоціацію між Україною і ЄС, укладення якої є стратегічною метою євроінтеграційної політики України, а також важливим інструментом впливу ЄС на Україну. Однак переговорний процес відзначається труднощами, пов'язаними з небажанням впливових європейських держав фіксувати у політичній частині перспективу вступу України до ЄС. «Європейський Союз готовий до співпраці з Україною у рамках Європейської політики сусідства та «Східного партнерства», що не може визначити наперед майбутнє та довготривалі цілі», – заявила, зокрема, Верховний представник ЄС із зовнішньої політики та політики безпеки Кетрін Ештон 27 вересня 2010 р. під час візиту до Гарвардського університету. Вона зауважила також, що політика ЄС щодо України не змінилася і що «Україна не бачить себе в ЄС, а бачить себе як європейську ідентичність» [6]. Труднощі переговорного процесу пов'язані також із форматом зони вільної торгівлі. Незважаючи на помітний прогрес у переговорах щодо Угоди про зону вільної торгівлі, яка є частиною Угоди про асоціацію, окремі положення домовленостей є не вигідними для

України: низькі квоти на безмитний продаж сільськогосподарської продукції в країнах ЄС, обмежений доступ українських компаній до європейського ринку енергетичних послуг, вимога надання Україною гарантій для транзиту енергоносіїв.

Елементами пропозиції Європейської Комісії «Східне партнерство» є також договори про безвізовий режим, структура багатосторонньої співпраці та збільшення фінансової допомоги. Стосовно плану дій щодо безвізового режиму з ЄС проглядається ситуація із затягуванням часу, скупими обіцянками та «домашніми завданнями» для України. Єврокомісар з питань розширення та Європейської політики сусідства Ш. Фюле заявив під час прес-конференції у Сопоті після неформальної зустрічі міністрів закордонних справ держав ЄС з керівниками МЗС країн «Східного партнерства» у травні 2010 р.: «З Україною ми перебуваємо на етапі опрацювання конкретного плану дій щодо Угоди про Асоціацію, розгляд якого, думаю, розпочнемо у Брюсселі в середині червня. Водночас, сподіваюся, що перед осіннім самітом Україна-ЄС нам вдасться затвердити план дій щодо відміни віз для українців», – сказав Фюле. При цьому він зауважив, що терміни відміни віз залежатимуть від української сторони та від швидкості виконання Києвом «домашнього завдання», пов'язаного з реалізацією цієї мети. Ш.Фюле повідомив, що програми в рамках «Східного партнерства» втілюватимуться в життя, починаючи вже з 2010 року. «Ми розпочали цю ініціативу лише рік тому, і мине трохи часу, поки поєднаємо проекти з необхідними засобами для їхньої реалізації. Думаю, що перший проект буде реалізований у другій половині поточного року, а ще активніше вони здійснюватимуться у 2011–2013 роках», – підкреслив Єврокомісар. За його інформацією, деякі з програм, наприклад створення відповідних інституцій, розпочнуться лише у 2011 р., однак Єврокомісія працюватиме над спрощенням механізмів їхньої реалізації [7].

Отже, проект Європейського Союзу – «Східне партнерство», що має на меті зміцнення стосунків зі східними сусідами ЄС і є продовженням східного напрямку існуючої Європейської політики сусідства, є специфічною ініціативою ЄС, що спрямована на створення умов для наближення країн Східної Європи до норм і стандартів ЄС через стимулювання регуляторних реформ, запровадження вільної торгівлі та сприяння міжлюдським контак-

там. Одним із наріжних каменів філософії СхП є послаблення та подальше зняття адміністративних бар'єрів між ЄС та країнами-партнерами щодо свободи пересування громадян. Основні завдання проекту в стосунках з Україною передбачають подальше спрощення візового режиму та поступовий рух до його лібералізації, укладення поглиблених зон вільної торгівлі, підтримку процесу адаптації законодавства та зміцнення інституційної здатності країн-партнерів, сприяння регіональному розвитку на основі політики регіонального вимірювання ЄС, створення інтегрованої системи управління кордонами, співпрацю у сфері енергетичної безпеки [8, с. 8–9].

Як відомо, СхП виникло як ініціатива щодо підготовки пропозицій до посилення відносин Європейського Союзу із східними сусідами, що була виголошена Прем'єр-міністром Республіки Польща Д. Туском на засіданні Європейської Ради у березні 2008 р. як спільна польсько-шведська ініціатива. 26 травня 2008 р. міністри закордонних справ Республіки Польща та Королівства Швеція передали на розгляд глав зовнішньополітичних відомств держав-членів ЄС спільний позиційний документ щодо концепції «Східного партнерства». Пропозиції були підтримані державами-членами на засіданні Європейської Ради 20 червня 2008 р. Польські та шведські політики розраховували, що СхП активізує співпрацю з Україною та іншими країнами Східної Європи, на які воно також поширюватиметься, а також поглибить рівень відносин з ЄС. Таким чином, передбачається створення так званого «Форуму регіональної співпраці 27 + 5», а саме політичної взаємодії 27 держав ЄС з п'ятьма східними сусідами. Основними цілями «Східного партнерства» є прагнення до встановлення безвізового режиму, утворення зони вільної торгівлі, а також активізація співробітництва у галузі культури, освіти, охорони середовища та енергетики.

На думку окремих європейських експертів, «Східне партнерство» загалом може стати добрим інструментом для чіткого розмежування Євросоюзом адресатів «Європейської політики сусідства» – країн Африки і Близького Сходу та східноєвропейських країн, насамперед України. Зокрема, ще у 2005 р. президент В. Ющенко офіційно підкреслив, що Україна не відчуває себе адресатом «Європейської політики сусідства» у тій формі, в якій вона запропонована їй з 2003 р. У цьому розумінні новий проект

уже підтримали німці, шведи, британці та данці. На нинішньому етапі тривають розмови з критично налаштованою до проекту СхП Єврокомісією [9, с. 645–646].

З самого початку одним із елементів СхП було заохочення швидшого прогресу для скасування візових бар'єрів за умов дотримання відповідних стандартів безпеки. У Комунікації Європейської Комісії від 3 грудня 2008 р. щодо «Східного партнерства» міститься констатація політичної перспективи безвізового режиму та посилання на конкретний практичний механізм досягнення мети – «дорожні карти», які мають бути розроблені з урахуванням особливостей кожної країни. Зокрема, зазначено: «Після ефективного впровадження угод про спрощення візового режиму та реадмісії розпочати діалоги щодо безвізового режиму з усіма партнерами, що підтримують співпрацю. Такі діалоги дадуть можливість розробити дорожні карти, які будуть спрямовані на відміну візового режиму та спиратимуться на чотири блоки питань: безпека документів; боротьба з нелегальною міграцією, включаючи реадмісію; правопорядок; і зовнішні відносини, включаючи дотримання прав людини стосовно до мігрантів та інших вразливих груп» [10].

В Комунікації також вказано на шляхи надання допомоги країнам-партнерам з боку ЄС, зокрема, у судовій та правоохоронній сферах: «Допомогти країнам-партнерам створити процедури управління зовнішніми кордонами у відповідності до найвищих стандартів, встановити ефективний режим захисту даних, який дасть змогу їм обмінюватися оперативною інформацією з Європолом і Євроюстом у контексті двосторонніх договорів, надати країнам-партнерам спеціальний статус у відповідних агентствах ЄС, де це можливо, підтримати країни-партнери у прийнятті та ефективному виконанні національних стратегій відповідно до стандартів ЄС для рішучої боротьби проти організованої злочинності, торгівлі людьми та корупції у вищих ешелонах влади, а також для попередження відмивання грошей та фінансування тероризму, які потребують ефективної боротьби на ранніх етапах» [11].

В цей час стали очевидними розбіжності між окремим країнами-членами ЄС, одні з яких пропонували надати більш потужний поштовх інтеграції країн Східної Європи, а інші надавали перевагу збереженню традиційному порядку денному Європейської

політики сусідства. Особливо відчутними відмінності виявилися саме у підходах до лібералізації візового режиму. Унаслідок цього наступні документи ЄС стосовно СхП виявились менш амбітними і конкретними, що віддзеркалює розбіжності у підходах і необхідності знаходити спільний знаменник, прийнятний для всіх. Зокрема, у Декларації Європейської Ради щодо «Східного партнерства», ухваленій в Брюсселі 20 березня 2009 р. міститься набагато скромніше формулювання щодо перспектив скасування віз: тут замість «безвізового режиму» вживається термін «повна візова лібералізація» – термін за змістом загалом тотожний «скасуванню візового режиму», але поданий і облямований у такий спосіб, що не залишає сумнівів: у Європейській Раді значно більш обережний підхід до скасування візових режимів, ніж у Єврокомісії. «Відповідно до Світового підходу до Міграції ЄС повинен також поступово рухатися у напрямку повної лібералізації візового режиму як довгострокової цілі щодо окремих країн-партнерів в індивідуальному порядку, якщо існують всі умови для керуваного та безпечного пересування, – зазначено в документі» [12]. Переговори щодо спільного документу, підписи під якими мали поставити керівники не лише ЄС, але і шести країн-партнерів, виявили дуже вузький простір для дипломатичного маневру та відмінності у пріоритетах цього разу вже між самими країнами-партнерами. У підсумку майже ідентичне попередньому формулювання міститься і у декларації установчого Празького саміту СхП, що відбувся 7 травня 2009 р.: «ЄС у відповідності до глобального підходу до питань міграції здійснюватиме поступові кроки, спрямовані на цілковиту лібералізацію візового режиму як довготермінову мету для країн-партнерів в індивідуальному порядку за умов дотримання вимог впорядкованого та безпечного руху осіб» [13].

Після десяти років непевності щодо того, коли та на яких умовах шенгенські візи буде скасовано для громадян України, 22 грудня 2010 р. Брюссель представив План дій щодо візової лібералізації, який визначив необхідні заходи, що їх необхідно прийняти і реалізувати Україні. Серед них – удосконалення в захисті документів, зміцнення керування кордонами і міграцією, політики надання притулку, реформа правоохоронної галузі. Сторони підписали протокол до Угоди про партнерство і співробітництво щодо основних принципів участі в програмах ЄС.

План дій передбачав виконання Україною односторонніх зобов'язань, які накладають на українську владу нові завдання щодо мобілізації та швидкого реформування держави. Процес візової лібералізації побудовано на принципі виконання умов, тобто для скасування візового режиму Україна повинна досягти низки показників [14].

Однак ключове питання полягає в тому, чи досить буде виконання реформ, визначених у Плані дій для України з візової лібералізації, для скасування візового режиму. Інакше кажучи, чи справді процес залежатиме від виконання певних вимог, а отже, буде він чимось досяжним? Це важливе питання: українська влада матиме стимул здійснювати реформи, тільки якщо буде впевнена в дотриманні обіцянок, даних у рамках технічного підходу, що ґрунтується на прогресі у здійсненні реформ, визначених у Плані дій. Хоча Європейська Комісія підтримує технічний підхід, деякі держави-члени ЄС опираються лібералізації візового режиму з Україною. Така позиція пов'язана з тим, що рішення про те, хто може в'їжджати на територію держави, лежить в основі суверенітету, навіть якщо видача короткотермінових віз належить до компетенції ЄС. Спротив також зумовлений помилковим припущенням, що безвізовий режим може створити загрозу міграції. Керівництво кількох держав-членів ЄС вважає, що безвізовий режим спровокує масову імміграцію до Євросоюзу українських громадян, які залишаться на території ЄС після закінчення терміну дії віз. Позитивний досвід Західних Балкан має розвіяти такі безпідставні страхи. Треба також зазначити: для того, щоб процес візової лібералізації просувався вперед, технічний підхід неодмінно має бути чітко обумовленим. Як сказав Президент Віктор Янукович під час сьомого Українського ланчу, в Давосі в січні 2011 р.: «Окремо висловлю свої надії, що до проведення Євро-2012 безвізовий режим для України з боку Європейського Союзу стане реальністю» [15]. Видається малоімовірним, що це станеться до того часу, зважаючи на двофазовий підхід і масштабні реформи, передбачені Планом дій з візової лібералізації. У кожному разі наступні місяці, поза сумнівом, будуть надзвичайно важливим періодом на шляху до безвізового режиму.

Важливим аспектом відносин Україна ЄС є переговори щодо Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом, що готується на заміну Угоди про партнерство та співробітництво,

розпочаті 5 березня 2007 р. Представники ЄС спочатку наполягали на укладанні стратегічних відносин з Україною як з країною-сусідом. Загалом у 2007–2010 рр. відбулося 17 раундів переговорів щодо Угоди про асоціацію, 14 раундів переговорів щодо створення зони вільної торгівлі, 11 засідань робочої Групи з економічних, секторальних питань та питань розвитку людського потенціалу. За домовленістю сторін, починаючи з середини березня 2009 р., переговорний процес триває у режимі відеоконференцій, яких проведено десь 83. 18 лютого 2008 р. відбулося офіційне відкриття переговорного процесу щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі як складової частини Угоди про асоціацію визначатиме правову базу для вільного пересування товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, а також регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС.

Переговори щодо підготовки Угоди про асоціацію між Україною та ЄС проводились у рамках трьох робочих груп: з політичного діалогу, зовнішньої і безпекової політики; з юстиції, свободи та безпеки; з економічних, секторальних питань та питань розвитку людського потенціалу. Складності переговорного процесу щодо Угоди пов'язані, насамперед, з небажанням впливових європейських держав у політичній частині перспективу вступу України в ЄС та форматом зони вільної торгівлі (ЗВТ). Попри помітний прогрес у переговорах щодо Угоди про зону вільної торгівлі, яка є частиною Угоди про асоціацію, досягнутий у жовтні 2010 р., наразі найбільше нарікань з боку української сторони викликають низькі квоти на безмитний продаж в ЄС сільськогосподарської продукції та обмеженого доступу українських компаній до європейського ринку енергетичних послуг поряд із вимогою надання Україною гарантій для транзиту енергоресурсів [16, с. 13].

Новим кроком щодо асоціації України з ЄС є проект Доповіді Угоди про асоціацію з Україною, в якій закладена рекомендація Європейського парламенту Європейській комісії та Раді ЄС укласти Угоду до кінця 2011 р. та ратифікувати її до кінця 2012 р. Однак до основного тексту внесено значну кількість доповнень і змін, що може призвести до відтермінування проведення переговорів.

Призначено також позачергове засідання комітету з питань закордонних справ Європейського парламенту, яке пройде у Страсбурзі в рамках осінньої сесії ЄП. Доповідачем виступить Річард Легутко, (група Європейські консерватори і демократи), співдоповідачем з економічної частини – зони вільної торгівлі Павло Залевський (Польща, група Європейської Народної Партії).

У вступній частині доповідач стверджує, що Угода про асоціацію є «новим поколінням» в угодах і містить «безпрецедентний рівень інтеграції» між ЄС і третьою країною. Водночас Україна бере на себе зобов'язання реалізувати значну частину європейського законодавства. Україна також має право як європейська держава, відповідно до ст. 49 Договору про Європейський Союз, подати заявку на членство в ЄС за умови дотримання принципів демократії, поваги прав людини та основних свобод, верховенства права. Саме Угода про асоціацію, включаючи зону вільної торгівлі, «буде головним кроком українського інтеграційного процесу».

В основній частині проекту зазначено, що необхідно зробити все можливе, щоб укласти Угоду не пізніше, ніж до кінця 2011 р., та прагнути до підписання документа протягом першої половини 2012 р., а також підготувати всі необхідні документи для ратифікації Європейським та національними парламентами не пізніше кінця 2012 р. Також рекомендується надати Україні достатню фінансову, технічну та правову допомогу для реалізації Угоди і розглянути питання про створення консультативної групи ЄС високого рівня для надання допомоги у приведенні українського законодавства у відповідність до європейського. Окрім того, рекомендується налагодити програму обміну державними службовцями з метою реалізації Угоди, зокрема, у частині зони вільної торгівлі, і відкрити в Україні офіс інформації ЄС для підвищення обізнаності українського суспільства про функціонування, цінності і політику ЄС.

У розділі «Інституційні аспекти – політичний діалог» рекомендується зміцнювати існуючі рамки співробітництва України – ЄС в плані захисту прав людини та фундаментальних свобод. Також рекомендується включити чіткі орієнтири реалізації Угоди і забезпечити контрольні механізми, в тому числі й надання регулярних звітів до Європейського парламенту з тим, щоб гарантувати використання механізмів регулювання суперечок

Угоди в разі порушення основних свобод. Доповідач окремо підкреслює важливість ратифікації Україною Римського Статуту Міжнародного кримінального суду в процесі проведення конституційної реформи. Він також вважає за необхідне вжити заходів для забезпечення активізації діалогу між ЄС і політичними партіями, а також заохочувати міжпартійний діалог у самій Україні. Також рекомендується включити чіткі орієнтири реалізації Угоди і забезпечити контрольні механізми, зокрема й надання регулярних звітів до Європейського парламенту з тим, щоб гарантувати використання механізмів регулювання суперечок Угоди у разі порушення основних свобод. Доповідач окремо наголошує на важливості ратифікації Україною Римського Статуту Міжнародного кримінального суду в процесі здійснення конституційної реформи. Він також вважає за необхідне вжити заходів задля забезпечення активізації діалогу між ЄС і політичними партіями, а також заохочувати міжпартійний діалог у самій Україні.

У розділі «Економіка та секторальне співробітництво» рекомендується підсилити в рамках угоди співробітництво між Україною та ЄС у сфері енергетики, намагатися укласти подальшу угоду між Україною та ЄС, що ставить на меті безпеку енергетичних постачань, включаючи надійність і диверсифікацію транзитної системи для нафти і газу, а також механізм спільної відповідальності у разі припинення або переривання постачань газу або нафти з Російської Федерації. У розділі «Юстиція, свобода та безпека» доповідач рекомендує встановити конкретні терміни, а не довгострокову перспективу для встановлення безвізового режиму Україна – ЄС за умови, що Україна виконає всі необхідні технічні критерії, закладені у Плані дій щодо лібералізації візового режиму. Пропонується також встановити проміжну мету у вигляді скасування плати за візу, а також запровадити спеціальні заходи під час Євро-2012 для того, щоб використати цей випадок як випробувальний термін для безвізового режиму.

Доповідач також вважає, що Угода буде «важливим інструментом модернізації України та проведення внутрішніх реформ». Окрім того, Угода матиме позитивний вплив на діловий клімат в Україні, забезпечивши як європейському, так і українському бізнесу загальні правила і стандарти, що «підвищить передбачу-

ваність інвестицій в Україні», що, у свою чергу, надасть позитивний ефект в плані боротьби з корупцією.

Доповідач окремо відзначив «російський фактор», зазначивши, що «Російська Федерація здійснює на Україну надмірний тиск» з метою не встановлювати зону вільної торгівлі, але приєднатися до Митного союзу [17].

Таким чином, у запропонованому для обговорення документі не відображена поточна ситуація в Україні. У зв'язку з цим очікується, що до основного тексту буде запропоновано значну кількість доповнень і змін, і що навколо документа розгорнеться дискусія, викликана двома радикально протилежними позиціями в Європейському парламенті щодо майбутнього угоди. Так, жорстку позицію зайняла частина депутатів групи Європейської Народної Партії, яка готує критичні рекомендації та наполягає на тому, щоб у них мав місце пункт щодо відтермінування завершення переговорів. Основні застереження, як висловився європейський депутат, представник групи ЄНП М. Галер (Michael Gahler), полягають в оцінках верховенства права в Україні, що не відповідає європейським стандартам [18]. Інша частина групи висловлюється на підтримку якнайшвидшого завершення переговорів, зокрема, й співдоповідач П.Залевський. Однак, самі євродепутати, котрі підтримують Угоду, висловили сумнів з приводу можливого підписання документа до кінця 2011 р. Про це заявив в інтерв'ю і євродепутат П. Коваль, зазначивши, що не варто сподіватися підписання Угоди до кінця цього року (хоч на даний момент, за його оцінкою, завершено 98–99 % тексту документу), оскільки їй ще необхідно буде перекласти на усі мови ЄС. Натомість до кінця року може з'явитися комюніке, в якому повідомлятиметься про успішне завершення переговорного процесу. Головною проблемою, за словами Ковалю, є політична частина даної Угоди і якщо переговори не вдасться завершити до кінця головування Польщі у ЄС, то потім процес ускладниться і навіть може бути «затриманий» ще на декілька років [19].

Аналізуючи східну політику ЄС, варто звернути увагу на роль Польщі як стратегічного партнера України, що зацікавлена в її наближенні до Євросоюзу. Власне, нині в Україні не лише політологами та політиками, а й пересічними громадянами Польща сприймається як надзвичайно важлива країна, співробітництво з якою має для українців стратегічне значення.

Додаткові євроінтеграційні надії України на Польщу безпосередньо пов'язані з тим, що саме до Польщі перейшло головування в ЄС у другому півріччі 2011-го. Плани керівництва України – вирішити питання асоціації та чіткіше визначитися з візовим питанням. Цілком можливо, що Варшава дійсно може підтримати Україну. «Інтерес Польщі полягає в тому, щоб мати з Україною не просто партнерські, а братерські відносини» [20], – згадував нещодавно міністр національної оборони Польщі Януш Онишкевич; хоча він не заперечує, що від України Польща дещо віддалилася. І, судячи з усього, так само завзято відстоювати інтереси Києва, як це було кілька років тому, поляки поки не збираються. Якщо зважати на польську пресу, про прагматизм готові згадувати не лише українці.

І не виключено, що таке ставлення пошириться за межі економічних інтересів. Скільки б теплих слів про дружбу і стратегічне партнерство не сказали гості, господарі напевно в курсі того, як ставлення до України змінюється в Брюсселі. «Україна була найкращим учнем класу в регіоні два роки тому. Але більше – ні», – зробив зауваження тим, хто «пасе задніх», президент Європарламенту Єжи Бузек. Старий світ зараз більше схильний симпатизувати Молдові. І не факт, що очікувана, але не гарантована підтримка давніх друзів, про існування і ролі яких Україна раптом згадала, зможе їй серйозно допомогти на загальноєвропейській арені [21].

Слід врахувати, що трансформаційні процеси, які нині тривають у світовій та європейській політиці, суттєвим чином впливають на зовнішньополітичну поведінку України. Зростання тиску на Україну одночасно з боку як Росії, так і США та ЄС, є наслідком не тільки зміни конфігурацій сил на глобальному та регіональному – європейському рівнях, а певною мірою і прорухнків української зовнішньої політики.

Тут слід додати і політичні процеси, що відбуваються в Україні. В принципі можна констатувати про відсутність послідовної політики щодо Польщі. Аналізуючи період часу президентства В. Ющенка можна визначити чіткі засади України щодо ЄС, однак важко було би окреслити виразно, послідовно і обдуманний підхід до Польщі. А оскільки Польща є членом ЄС і розглядається українським суспільством як єдиний організм, то аналіз політики України щодо Польщі не можна розглядати окремо від стосунків України з ЄС. Одночасно традиційно небезпідставно панує дум-

ка, коли Польща представляється як постійний адвокат України в ЄС. Це підтверджують і слова Президента Польщі Б. Комаровського, сказані в лютому 2011 р. під час зустрічі з українським Президентом на економічному саміті в Польщі.. Польський Президент підкреслив, що Польща хоче бути дружньою до України, розраховує на розвиток бізнесових контактів і що не лише із сентиментальних поглядів послідовно підтримує незалежну Україну в її прагненні «до союзу світом інтегруючої Європи». Зауважив, «що це є спільний інтерес, аби одні і ті самі норми, засади і правила охоплювали якнайбільші території в Європі [22]. Б. Комаровський запевнив, що Польща і надалі буде підтримувати Україну, а «насамперед в її прагненнях до підписання угоди про зону вільної торгівлі». Одночасно він підкреслив, що перед Україною стоїть «велика праця до виконання» [23].

В цьому руслі слід зауважити, що Україна досі не здійснила цивілізаційного вибору. Прагнучи до членства в ЄС, влада в Україні не розуміє, що означає цей процес. Роки після президентства В. Ющенко в цьому розумінні є безповоротно втраченими. Розпочата умова про співдружність скоріш за все залишиться в найближчий час найбільшим досягненням в стосунках між Україною і ЄС. Перспектива членства – найбільш вагома зброя ЄС і мета закордонної політики Польщі – залишається поза Україною. Список «домашніх завдань» для України залишається довгим і збільшується разом з прийняттям Лісабонського трактату. Залишається і надалі необхідність проведення внутрішніх реформ, а також здійснити перехід від фразеології до тяжкої і послідовної роботи.

Тому у Варшаві вважають, що в конкретних діях української влади наблизити державу до Заходу спостерігається застій і голослівні декларації, не підтверджені конкретними діями, а двостороння гра української влади (схід-захід) не дає підстав розраховувати на Україну як на послідовного й ефективного партнера. Однак в разі «упорядкування» цих стосунків, Україна може стати важливим чинником у «великій грі» на користь Польщі, для якої політичний союз з Україною є життєво необхідний. Незалежність Києва має для Польщі таке значення як приналежність до НАТО, або навіть і більше, – вважає польський дослідник східної політики П. Журавські [24]. «У випадку здійснення Москвою кроків по дестабілізації української держави

(сецесія Криму чи Севастополя, інспіровані Кремлем прояви сепаратизму на сході країни, або на заході, у Закарпатті), яким Україна вирішила би протистояти збройним шляхом, перед Польщею постало б драматичне питання: що важливіше для незалежності – чи ст. 5 Вашингтонського договору НАТО про колективну відсіч агресорові, чи повторити щодо України чехословацький сценарій 1938 р. і мовчазно очікувати на свою участь в надії на допомогу західних союзників або ж визнати, що правильною відповіддю Польщі на небезпеку незалежності і територіальної цілісності України була би війна поблизу її кордонів проти кожного агресора, навіть всупереч порадам Заходу?» [25], – ставить запитання дослідник.

Польська проукраїнська політика, окрім стратегічного напрямку, вимагає від Варшави турбот про більш приземлені справи, про ті, що стосуються безпосередньо громадян обох держав. Ідеться про свободу пересування між Польщею і Україною, яке ускладнилося після входження Польщі до ЄС, зокрема, до групи Шенген, проблему відкриття віз, кількадечне вистоювання українських громадян біля польських консульств для отримання візи та кілометрові черги при перетині кордону. Крім того, сюди слід віднести і тенденцію до розгортання суперечок та дискусій (не завжди наукових) історичного характеру, зокрема про діяльність ОУН-УПА, події на Волині за часів Другої світової війни, операції «Вісла» та ін, часто інспірованих зацікавленими силами. Всі ці події дають підстави характеризувати нинішній стан польсько-українських стосунків як період «охолодження». А говорячи про дебати щодо засад польської зовнішньої політики, що розгортається останнім часом, слід додати виступ міністра закордонних справ Польщі Р. Сікорського у Сеймі у вересні 2008 р. та опубліковану його статтю в «Gazecie Wyborczej» [26, с. 23–14], на основі яких можна охарактеризувати концепцію зовнішньої політики Польщі як відхід від безумовної підтримки суверенності України, що мало би стримати імперіалістичні амбіції Росії. Водночас, прагматизм в стосунках з Росією розцінюється як зрада українських інтересів. Однак така оцінка проукраїнської політики Польщі може виглядати дещо спрощеною. В діях сучасного уряду РП можна прослідкувати виразний процес європеїзації закордонної політики держави, зокрема її дії щодо наближення України до ЄС. Східне партнерство, ініційоване Польщею і Швецією,

діяльність Польщі під час головування в ЄС говорить про те, що Україна є ключовою державою для здійснення політичної перебудови Східної Європи. Тому Україна і надалі трактується як стратегічний і найважливіший союзник Польщі на сході.

Отже, нинішній рівень партнерства між Україною і Польщею значною мірою залежить від збереження між державами, політичних контактів, зміцнення суспільного діалогу, а також успіху реформаторської політики в Україні. І попри низку проблем, Польща і Україна залишаються вигідними і корисними партнерами, які мають добре підґрунтя та перспективу розвитку. Об'єктивні реалії вимагають від обох країн тісної взаємодії, яка гарантуватиме їм безпеку у регіональному і субрегіональному просторі. Польські керівники неодноразово наголошували, що готові підтримати Україну, і на практиці доводили свою позицію.

А якщо говорити про співпрацю України і Європейського союзу у межах європейської політики сусідства, просування «Східного партнерства», активізацію відповідних перемовин, Україні необхідно працювати над ґрунтовною реформою суспільства, наголошуючи при цьому на потребах загальноєвропейської безпеки, ефективної реалізації політики ЄС та необхідності розвитку європейського інтеграційного простору. Водночас, якщо звертати увагу на перспективи членства в ЄС або доступу до його внутрішніх ринків, який задекларовано як важливу мету співпраці, потрібно зважати на неоднотайність позицій країн-членів співтовариства. Тому для України, яка орієнтована на тіснішу співпрацю, ніж передбачено європейською політикою сусідства, й очікує реального виконання підписаних угод, важливою є підтримка тих партнерів з числа країн-членів, які схвалюють її прагнення. Що ж до «Східного партнерства», то дана ініціатива передбачає фінансову допомогу, активізацію економічних відносин шляхом підписання договорів про асоціацію, вільну торгівлю та безвізовий режим і в цілому може наблизити Україну до тіснішої співпраці з Європейським Союзом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. Piskorska B. Wymiar Wschodni polityki Unii Europejskiej, Torun 2008.
2. Communication from the Commission. European Neighbourhood Policy. Strategy Paper. Brussels, Commissions of the European Communities. 12.5.2004 COM (2004) 373.

3. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours? Brussels, Commissions of the European Communities. 11.3.2003 COM (2003) 104.
4. В рамках ЄПС ЄС співробітничав окрім України з 15-ма країнами: Алжиром, Вірменією, Азербайджаном, Білоруссю, Єгиптом, Грузією, Ізраїлем, Йорданією, Ліваном, Лівією, Молдовою, Марокко, Палестинською автономією, Сирією та Тунісом.
5. Piskorska B. Wymiar Wschodni polityki Unii Europejskiej.
6. ЄС готовий до співпраці з Україною. Режим доступу: www.gazeta.ua/articles/politics/355584 Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=897442>
7. Там само.
8. Сушко О. Механізми та можливості Східного партнерства в процесі лібералізації візового режиму. В: Безвізова Європа для країн Східного партнерства: шляхи досягнення. Ред. І. Сушко, Київ 2010.
9. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посібник. Під ред. Л. В. Губерського, Київ, Знання, 2009.
10. Там само.
11. Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/>
12. Декларація Європейської Ради щодо Східного Партнерства. Неофіційний переклад з сайту Кабінету Міністрів України Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/>
13. Спільна заява Саміту Східного партнерства у Празі, 7 травня 2009 року, // режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/>
14. Режим доступу: <http://www.kyivpost.ua/ukraine/article/>
15. Європейські акценти. – 2010. – № 14.
16. Весела Н. 2010: євро інтеграційний поступ України // Зовнішні справи. –2010. – № 11–12. – С. 13.
17. Режим доступу: <http://newsru.ua/ukraine/07sep2011/deefs.html>
18. Кореспондент. – 2011. – 7 вер.
19. Режим доступу: http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?bryusel_maye_pidstovhuvati_ukrayinu_do_ugodi_pro_asotsiatsiyu_ekspert&objectId=1129542
20. Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2011/02/05/226661>

21. Там само.
22. Polska. – 2011. – 2.04.
23. Там само.
24. P. Zurawski vel Grajewski – Polska polityka wschodnia // Режим доступа: <http://www.krakowskie.nazwa.pl/polskiewizwania/index.php?option=com>.
25. Там само.
26. «Gazeta Wyborcza», 29–30 VIII 2009. Krytyka tez wywiadu patrz: P. Zurawski vel Grajewski, «Kres idei jagiellonskiej», czyli poczatek «epoki saskiej», «Komentarz. Miesiecznik Polityczny Lodz» 2009, nr 3(16).

Красивский О. Я. Украина в контексте восточного измерения политики ЕС.

Анализируется восточная политика Европейского Союза, перспективы построения новых взаимоотношений со странами, образованными после развала СССР, в частности с Украиной. Изучается Европейская политика соседства и «Восточного партнерства» с Украиной, отношения Украины с ЕС, проблемы подписания договоров о безвизовом движении, зоне свободной торговли и ассоциированное членство с ЕС.

Ключевые слова: Европейский Союз, восточное измерение, восточное партнерство, ассоциация Украины с ЕС, евроинтеграция Украины.

Krasivskyy O. Ya. Ukraine in the Context of the Eastern Dimension of EU Policy.

The article analyzes the Eastern policy of the European Union, the prospects of building of new relationships with the countries that emerged after the collapse of the USSR, including Ukraine. The article focuses on the European Neighbourhood Policy and the «Eastern Partnership» with Ukraine, Ukraine's relations with the EU, the problem of agreements signing on the visa-free movement, the free trade area and the cooperation with the EU.